

A POPULISTA JACK LONDON

P Á R Á D Á M

„Jack London imádta az életet, nem győzött betelni vele. Száz évig akart élni” – írta Kárpáti Aurél irodalomkritikus a neves amerikai íróról, aki már életében legendává vált.¹ Végül csupán negyven év adatott meg Jack London (1876–1916, született John Griffith Chaney) számára. Teste nem bírta az önpusztító életmódot.

London minden értéket begyűjtött a 19. század végi amerikai eszmétörténetből: egyszerre volt híve az individualizmusnak és a legutópisztikusabb kollektívizmusnak, Herbert Spencer szociáldarwinizmusának, a marxi szocializmusnak és Nietzsche *Übermensch*-elméletének. Mozgalmi, illetve pártszervezeti értelemben először az amerikai populista mozgalommal, majd az Amerikai Szocialista Párttal rokonszenvezett, húszévesen csatlakozott az oaklandi szocialisták szervezetéhez.² A szocialisták mai napig magukénak vallják, mégpedig joggal, de az amerikai „fehér angolszász” (*white anglo-saxon*) fajvédők is megtalálhatják London életében és az írói életműben a maguk érvelését (így emlékeztetnek arra, hogy ellenezte a kínaiak bevándorlását szűkebb hazájába, Kaliforniába).³ A Londont jellemző, látszólag össze nem tartozó értékrendek, vagyis a szélső elitizmus, a baloldali radikalizmus és a fajvédelem ugyanannak a jelenségnek három oldalát képviselték: más-más alapról, más színezettel, de mindegyik lázadást fejezett ki a fölkapaszkodott nagypolgárság önelégültségével és a begyepesedett társadalmi hierarchiával szemben. Ez a kettősség jól megvilágítja az eszmei utak érintkezését. Teljes mértékben jellemezte mindaz, amit manapság „baloldali” populizmusnak neveznek. A szegények, azaz a munkások, munkanélküliek, matrózok, aranyásók, csavargók szemével nézte az amerikai politikát. Ám ez nem akadályozta meg abban, hogy regényeiben, különösen a kutya- és farkastörténetekben hirdesse az ősi gyökerekhez, a „vadon” szellemiségéhez, azaz a szó legeredetibb értelmében a farkastörvényekhez – mint az egyedüli „igaz”, természeti törvényekhez – való visszatérést.

Az eszmei határvonalak képlékenysége nem egyedülálló a korban. Londonhoz hasonlóan számos író bűvölt el egyszerre a nietzschei individualizmus és a társadalmi igazságosság vágya: olyanokat, mint Makszim Gorkij, Georg Brandes, Ady Endre, Juhász Gyula vagy Kosztolányi Dezső. Az „eretnek” és a polgári társadalom által kiátkozott gondolkodók és művészek, azaz Nietzsche, Marx, Freud és Oscar Wilde iránti együttes rajongás nem volt ritkaság sem a korabeli amerikai értelmiségben, sem a budapesti egyetemi ifjúság körében.⁴

1 KÁRPÁTI Aurél: *Jack London ébresztése = Uő.: Tegnapról máig. Válogatott irodalmi tanulmányok*. Szépirodalmi, Bp. 1961. 393.

2 Dave GIBSON: *Jack London: Flawed revolutionist*. Socialist Review. <<http://socialistreview.org.uk/418/jack-london-flawed-revolutionist>>

3 Janelle BITKER: *One of Oakland's Most Historic Figures Was Also Horribly Racist*. East Bay Express, 2017. szeptember 27. <<https://www.eastbayexpress.com/oakland/one-of-oaklands-most-historic-figures-was-also-horribly-racist/>>

4 SZERB Antal: *A világirodalom története*. Magvető, Bp. 1962. 850., LENGYEL Béla: *Gorkij és Nietzsche. Két himnusz az Emberről*. Akadémiai, Bp. 1979., KISS Endre: Nietzsche hatása a fiatal Adyra. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1977/4–6. 606–621. Ahogyan Juhász fogalmazott maga és fiatal íróársai eszmékedéséről: „Még a filozófusok között is azok hatottak leginkább, akik elsősorban jó írók voltak, mint Schopenhauer,

Jack London (1876–1916)
(Picryl)

Mindez jól jelzi az eszmei útkeresést a 19. század végi értelmiség körében. A különböző nemzetiségű alkotók a politikai és társadalmi hierarchia, valamint a századvég erőltetetten optimista hangulata ellen hadakozva utat találtak a legkülönbözőbb eszmei „eretnenségek” felé.

A tanulmányban arra vállalkozom, hogy fölvezoljam Jack London eszmei arculatát, és megmutassam, mennyiben volt saját korában a populista törekvések híve. Egy író sokszor jobban érti saját korát, mint a hivatásos politikusok: Londont méltán tarthatjuk a 19. század végi populista mozgalom talán leg-sikeresebb népszerűsítőjének, akinek hatása széles körre terjedt ki, Amerika határain túl is.

A KALANDOR

„Kalandornak született, és kalandor maradt utolsó percéig, nemcsak mint ember, hanem egy kicsit, mint író is”.⁵ Kárpáti szavai ismét találók Londonra, aki élete során számos foglalkozást kipróbált: volt osztrigakalóz, matróz, újságíró, aranyásó Alaszkában. Írói karrierje utolsó másfél évtizedére esett. Ő vált az első világhíres amerikai íróvá. Szerb Antal úgy jellemezte, hogy „az amerikai

aki a legformásabban fejezte ki a gondolatait, vagy éppen költő is volt, mint Nietzsche. E boldogtalan szellemek [...] döntően hatottak az akkori ifúságra. Kosztolányi néhány ez időben írt verse, valamint Babits és Ady e korbéli költészete kétségtelenül mutatják a német bölcsész-költő szellemének hatását.” (JUHÁSZ Gyula: Egyetemi társak. Juhász Gyula kiadatlan jegyzeteiből. Nyugat, 1937/5.)

⁵ KÁRPÁTI: *I.m.* 393.

irodalom a világháború előtti években csak egy írójával szerepel a köztudatban, ez az író Jack London”. Művei közül név szerint az első kettőt említette, mint amelyek átlagon felüli irodalom értékkel bírnak (*A tengeri farkas*, *A vadon szava*).⁶ Mindkét mű paradigmaticus a londoni filozófia szempontjából: *A tengeri farkas*ban Wolf Larsen kapitány, a fókavadászhajó kérlelhetetlen parancsnoka, *A vadon szavában* Buck, a félig bernáthegyi, félig skót juhász szánhúzó kutya testesíti meg London fő gondolatát, vagyis a természet kegyetlenségének elfogadását. Ernest Hemingway fölbukkanásáig nem akadt amerikai író, akinek személyes kultusza alakult ki hazáján kívül.

Londont a szocializmus idején proletáriróként mutatták be Magyarországon. Ez annyiban jogosnak tekinthető, hogy London a szegények oldaláról szemlélte a korabeli Amerikát, és *A Vaspata* című disztópikus regénye kifejezetten apologetikája a szocialista forradalomnak. A londoni szocializmus azonban nem írható körül egyértelmű politikai és gazdasági kategóriákkal. London végigragta a marxi és a szocialista irodalmat, éppen *A Vaspata* a bizonyíték rá. Ám a szocializmus nála megmaradt a gazdagok elleni indulat formájában, és bár tagja lett az Amerikai Szocialista Pártnak, erkölcsi fölfogását az 1890-es évek populista mozgalma határozta meg. Populizmus néven foglalható össze ekkoriban az összes amerikai reformmozgalom, amely a farmerek, munkások, nők és általában a társadalom alacsonyabb jövedelmű részének gazdasági, szociális és politikai egyenjogúságát tűzte zászlajára. Ezek a társadalomjavító mozgalmak az 1891-ben alakult Néppártban (Populista Párt) egyesültek. Az 1891 és 1908 között létező amerikai populista mozgalom nem volt képes megváltoztatni a pártrendszer, de hozzájárult a társadalmi érzékenység kialakításához. A mozgalom követelései (nyolcórás munkanap, szövetkezetek alapítása, a közművek tagállami ellenőrzése, progresszív adózás, közvetlen szenátorválasztás, népszavazás és népi kezdeményezés) megvalósultak tagállami szinten, egyes kormányzók tevékenysége révén. A populista mozgalom jogosan tekinthető a New Deal inspirálójának is, és sokak számára jelentette a politikai nevelés első iskoláját.⁷ Jack London is közéjük tartozott.

Ahhoz, hogy megértsük, honnan eredt London vonzalma a társadalmi igazságosság ügye iránt, meg kell ismernünk hősünk életét. London San Francisco szegénynegyedében látta meg a napvilágot. Gyerekként gyakran éhezett, mert vándorasztrológus édesapa, William Chaney nem tudott elég pénzt és ételmet szerezni családjának. Apja otthagyta családját, feleségét, Flora Wellmannt és kisfiát. Flora feleségül ment egy rokkant polgárháborús veteránhoz, John Londonhoz (tőle az írói név), a család Oaklandbe költözött. Társadalmi tekintetben a munkásosztályhoz tartoztak, annak is bizonytalan egzisztenciájú részéhez. A kis Jack már korán megismerte a munkássorsot a „lehetőségek hazájában”: 13 éves korától dolgozott a helyi konzervgyárban, mivel a gyermekmunka mindennaposnak számított az Egyesült Államokban. Éppen a populista mozgalom vette fel céljai közé a gyermekmunka megszüntetését, de szövetségi szinten csak a New Deal idején (!) tiltották be. Hősünk eleinte osztrigakalózkodásból élt, majd elszegődött matrónak egy fókavadászhajóra, amellyel eljutott Japánba.⁸ Ez az út ihlette *A tengeri farkas* című regényének történetét az egyszerre gyűlölt és lenyűgöző, vasakarátú Wolf Larsen kapitányról (e regényből film is készült Michael Anderson rendezésében, Charles Bronson főszereplésével: *Tengeri farkas*, 1993). S hazatérve a nagy tengeri útról máris a politikai fölfordulás közepén találta magát: kitört az 1893-as válság, és ő, aki jól emlékezett gyermekora éhezésére, tudta, hol van a helye. Belevetette magát kora eszmei küzdelmeibe.

**eleinte osztriga-
kalózkodásból élt**

⁶ SZERB: *I.m.* 808.

⁷ Lásd bővebben: Bozóki András: Vázlat három populizmusról: Egyesült Államok, Argentína és Magyarország. *Politikatudományi Szemle*, 1994/3. 35–68., Gyurácz Ferenc: *Igazi populisták. A XIX. század végi amerikai farmermozgalom = Uő.: Populizmus. Tanulmányok 1991–2017.* Magyar Nyugat, Bp. 2017. 53–74., PAÁR Ádám: Az igazi populizmus – az amerikai Néppárt. *Kommentár*, 2017/2. 51–65., PAÁR Ádám: Ellen-ségképek az amerikai populista mozgalomban. *Médiakutató*, 2019/1. 9–23., PAÁR Ádám: *A populisták (h)ősei.* Magyar Nyugat, Bp. 2020.

⁸ ORSZÁGH László – VIRÁGOS Zsolt: *Az amerikai irodalom története.* Eötvös József, Bp. 1997. 168–169.

A CSAVARGÓ

Nem tudjuk, Jack London mikor ismerkedett meg a szocializmussal. A részben maga által kialakított legenda szerint egyszer New Yorkból Bostonba menet átkelt a charlestowni hídon, és a híd közepén találkozott egy csavargóval, akiről kiderült, hogy művelt ember. Szóba elegyedtek, és megvitatták Kant, Spencer és Marx nézeteit.⁹

A munkásosztályból való származás és gyermekkorai szegénysége önmagában nem magyarázza meg vonzódását, hiszen nem minden munkás vált a szocializmus hívévé, dacára annak, hogy – ellentétben a közhiedelemmel – a 19. századi Egyesült Államok a szocialista elméletek és gyakorlatok egyik fellelvára volt. Ez éppen az amerikai társadalom „múltnélkülisége” miatt történhetett így: a társadalom lassú vonulása a szárazföld belseje felé, a nyugati határok kitolása, a távolodás a keleti parti piaci központoktól együttesen mind szükségszerűen hozzájárultak a vállalkozó szellem és kísérletező kedv terjedéséhez. Sokan úgy érezték, hogy az amerikai *frontier* (határvidék) a maga „múltnélküliségével”, azaz a feudális, államegyházi és rendi kötöttségek hiányával, a telepések etnikai és vallási sokszínűségével, valamint a függetlenség és szabadság tiszteletének hagyományával kedvező földrajzi terep az alulról szerveződő, kölcsönösségen és együttműködésen alapuló közösségek megalakítására. Robert Owen skót gyáros az Indiana állambeli *New Harmony* nevű utópisztikus közösség megalapításával szinte divatot teremtett. Az owenisták mellett a fourier-isták is színre léptek, különösen az 1837-es gazdasági válság után számított népszerűnek a Charles Fourier-ről elnevezett mozgalom. A mozgalom tagjai ún. *falansztere*-ket akartak alapítani, amelyek magukba foglalták volna a munkahelyet, a lakóhelyet és a társasági élet színtereit. Naiv elméletük szerint az emberiség falanszterekbe költözésével és a falanszterek világméretű konföderációjával a társadalmi egyenlőtlenségek egycsapásra megszűntek volna. A mozgalom illeszkedett az ekkor színre lépő reformer, társadalomjavító mozgalmak (abolicionizmus, antialkoholizmus, feminiz-

mus) sorába, bár azokhoz képest elvont eszmét hirdetett. Az 1840-es években 300 fourier-ista kommuna alakult Észak-Amerikában, ám a többségük nem élt meg három évnél hosszabb időt. A bajok abból adódtak, hogy kiderült: a közös értékrend nélkül hosszútávon egyetlen közösség sem tartható össze. Jellemző például a fourier-isták vakságára, hogy egy félig rabszolgatartó rendszerben élve nem volt mondanivalójuk a rabszolga-főlszabadításról.¹⁰

A szocializmus utópisztikus változatai végül néhány évtized alatt elvirágoztak, az owenisták és fourier-isták pedig csatlakoztak más reformmozgalmakhoz. Az 1840-es évektől egyre több német munkás és politikai emigráns érkezett az Egyesült Államokba, ők pedig magukkal hozták Weitling, Marx és Lassalle tanítását. Közben a gyáripárosodás miatt számos kézműipari szakma válságba került.¹¹ A polgárháborút követő nagyiparosodás és a bevándorlás nagy létszámú munkástömeget koncentrált a keleti part nagyvárosaiba, az Appalache-hegység és Kelet-Pennsylvania bányavidékeire, valamint a középnyugati és nyugati parti vasútépítések. Mivel a munkáltatók doktriner módon ragaszkodtak a *laissez faire* gazdaságfilozófiájához, és visszautasítottak minden beavatkozást a szövetségi kormányzat részéről, a munkásmozgalom kezdettől ellenszélben tevékenykedett.¹² Ehhez járult még a munkások nemzetiségi és felekezeti tagoltsága, amely alapján az angolszászok és írek, protestánsok és

9 KÁRPÁTI: *I.m.* 396.

10 *Fourierist Utopianism*. Freethought Trail. <<https://freethought-trail.org/causes/cause:fourierist-utopianism/>>

11 ZALA Tamás: *Az Újvilág próbatétele*. Kossuth, Bp. 1975. 196. és Charles SELLERS – Henry MAY – Neil R. McMILLEN: *Az Egyesült Államok története*. ford. HAHNER Péter, Maecenas–Talentum, Bp. 1999. 238.

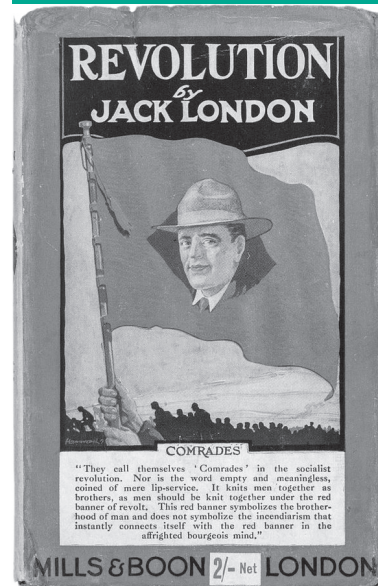
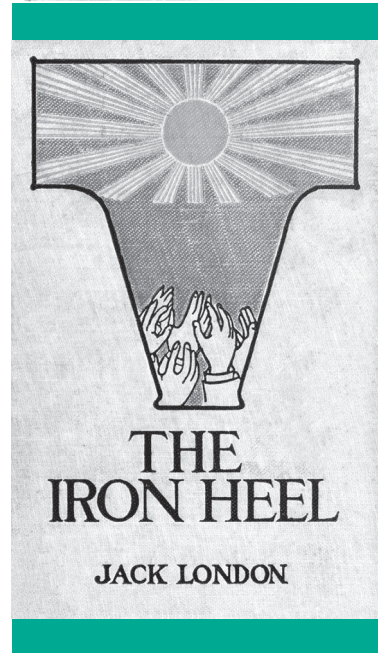
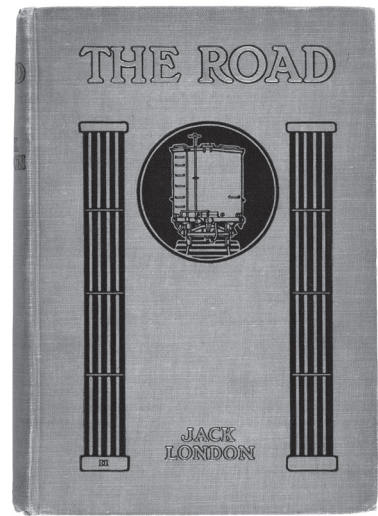
12 Az Adam Smith *A nemzetek gazdagsága* című könyvéig (1776) visszavezethető *laissez faire* elve persze nem tekinthető önmagában véve károsnak. A 18. század végén és a 19. század elején megvolt a szabályozatlan piac értelme, amikor a gazdasági és társadalmi liberalizmus ellenfele a merkantilizmus és abszolutizmus volt, és ezekkel szemben a termelőerők főlszabadítása a korábbi rendies testületi (céhes) és földesúri kötöttségek alól szükségesnek tűnt, nem beszélve az egyes államok belső kereskedelmét akadályozó vámhatárok eltörléséről. Ám a klasszikus liberalizmus adós maradt a gyöngék, védtelenek, a gazdasági versenyben alulmaradtak védelmével, mivel ezt a feladatot a társadalom önszerveződő tagjaira, az egyesületi és magánjótékonykodásra (filantrópia) bízta. A *laissez faire* dogmatikussá válása elleni küzdelem megkezdődött magában a klasszikus liberális világnézetben belül (John Stuart Mill, Kossuth Lajos, centralisták), emellett

» » együttműködésen
alapuló társadalom

katolikusok, őslakosok és bevándorlók, „fehérek” és kínaiak könnyen szembefordulhattak egymással. Végül nehezen bár, de megalkult két munkásszervezet: a Munka Lovagjainak Nemes Rendje (1869) és az Amerikai Munkásszövetség (1886).¹³ Mikor London politikailag eszmélkedett, vagyis az 1890-es években, a Munka Lovagjai már csak árnyéka volt egykori önmagának, és hamarosan beolvadt a Néppártba, eközben a virágzó Amerikai Munkásszövetség óvatos reformista-pragmatista politikát folytatott.

1837-től évtizedenként ismétlődő válságok rázták meg az Egyesült Államokat. A válságkoreográfia mindig ugyanaz volt: amíg jó év volt a farmerek számára, a társadalmi elégedetlenség csak hamu alatt izzott, s a farmer- és munkásmozgalmak mérsékelte, pragmatikus irányvonala érvényesült; amikor válságos esztendő következett, és a *laissez faire* doktriner fölfogása értelmében a szövetségi kormányzat nem akart, de egyébként nem is tudott tenni semmit a farmerek megsegítésére, akkor a társadalmi ellenállás és a radikalizmus elemi erővel tört utat. London életében az 1893-as válság jelentett fordulópontot. A lakosság 6 százaléka, mintegy négy millió ember vált egyik napról a másikra munkanélkülivé.¹⁴ A válság, amely különösen sújtotta a Nagy-síkság és a déli országrész farmerjeit, új lendületet adott a két évvel korábban alakult Néppártnak, amely fölkarolta a farmerek és munkások érdekeit. A munkanélküliek első ízben szervezték meg magukat, és az ország minden részéből nagyobb csoportokban vonultak a fővárosba, hogy munkát követeljenek a kormányzattól. A Washington felé vonuló munkanélküliek nem akarták egy fegyelmezetlen tömeg benyomását kelteni. A tönkrement farmerek, utcára tett munkások és alkalmazottak, éhező mezőgazdasági munkások, kényszerűen csavargó vándormunkások katonás rendben vonultak, a rendelkezésre álló legjobb ruhájukban, azzal a közlekedési eszközzel, amellyel tudtak, és amelyre a bank még nem tette rá a kezét: szekérral, lóháton, öszvéren, kerékpáron vagy éppen gyalog. Fegyelmezettségük tiszteletet ébresztett ott, ahol elvonultak. Vezetőikről nevezték el az inségmeneteket: „Coxey Hadserege”, „Kelly Hadserege”, „Fry Hadserege” stb. Jacob Coxey üzletember, ügyvéd éhségmenete Ohio államból kelt útra Washington felé, Charles T. Kelly nyomdász (vagy ahogyan hívei elnevezték: Kelly tábornok) zászlaja alatt kétezer ember gyűlt össze Kaliforniában, majd kelet felé haladva egyre többen csatlakoztak ehhez a tömeghez is. A Lewis C. Fry vezette éhségmenet szintén Kaliforniából indult el.¹⁵

London tizennyolc évesen, 1894-ben csatlakozott a Nyugatról Washingtonba vonuló Kelly seregéhez. A menet élén a legendás Kelly lovagolt éjfékete ménjén, és ha megálltak pihenőre, szónoklattal tartotta a tömegben a lelket, kivont szabályját suhogtatva a banktőke és korrupció keleti fellegvárai felé.¹⁶ Kelly tábornok éppolyan legendás, szinte népmesei alak lett, mint Ned Ludd tábornok Angliában nyolcvan évvel korábban, vagy az ír Molly Maguire, aki védelmébe vette a kisemmizett bérlőket az angol földesurakkal szemben.¹⁷ A farmerek általában örömmel fogadták a tömeget, mert úgy érezték, hogy Kelly emberei csak azt teszik,

Jack London művei: Országúton (1907), A Vaspata (1908), Forradalom és más esszék (1910)

idővel a század végén egy külön liberális áramlat is kialakult (szociálliberalizmus), mégis, a szociális kérdés az újkonzervatív és szocialista kritika számára hálás támadási felületet jelentett.

13 JEMNITZ János: *Május elseje születése*. Kossuth, Bp. 1986. 10. és ZALA: *I.m.* 220.

14 HAHNER Péter: *Az USA elnökei*. Animus, Bp. 2012. 177.

15 Kelly's Army. Elia Peattie. <<http://plainshumanities.unl.edu/peattie/ep.owh.eye.0004.html>>

16 KÁRPÁTI: *I.m.* 395.

17 Lásd bővebben: George RUDÉ: *Forradalmárok, zendülők*. ford. ZINNER Judit, Kossuth, Bp. 1986., May LOTT: *The Legend of the Molly Maguires*. Pennsylvania Center for the Book. <<https://pabook.libraries.psu.edu/literary-cultural-heritage-map-pa/feature-articles/legend-molly-maguires>>

Szent csavargás –

Jack London csavargóéletének demonstrációja 1907-ben: vonat tetején utazás (Library of Congress)

amit szívük szerint ők is megtennének, és gondoskodtak a „sereg” ellátásáról. Sok vallásos embernek alighanem a Mózes vezette zsidó nép pusztai vándorlása jutott eszébe a menetről, hiszen a munkanélküliek ugyanúgy a „szolgaság földjéről” menekültek és reményeik szerint az „ígéret földjére” tartottak. London meg is írta a Kelly Hadserege vonulásának krónikáját *Országúton* című szocio-grafikus regényében.

A munkanélküli seregek vonulása nem hozta meg a remélt eredményt. Pedig az idő kedvező volt az inségprogramok kizsarolására, hiszen a Pullmann-cég vasúti alkalmazottainak sztrájkja következtében a közlekedés leállt Chicago és a Csendes-óceán között. A sztrájkolók ellen – szokott módon – a katonaságot vetették be. A három hónapig tartó sztrájkban legkevesebb 30 ember meghalt, a sebesültek száma több mint ötvenre rúgott. A munkanélküli tömegek vonulása Washingtonba és a sztrájk együttesen földézték a forradalom rémét. Grover Cleveland demokrata párti elnök nem engedett a követeléseknek. Coxey serege ért először a fővárosba. Washingtonban Coxey véletlenül a Fehér Ház előtti gyepre lépett, és a rendőrség letartóztatta birtokháborítás miatt. Ötszáz fős sereg békésen föloszlott. Majd Kelly serege ért a fővárosba, de ők sem jártak jobban: a „hadsereg” néhány tagját letartóztatták koldulásért.

London el sem jutott Washingtonba, mert útközben csavargásért 30 napra bezárták a New York állambeli Buffalo város börtönébe. Vagyis London megismerte, milyen a jogszolgáltatás a csavargók számára a „lehetőségek országában”.¹⁸ Ott hallhatott arról, hogy Kelly serege széteszlott. A szövetségi közmunkaprogramok, amelyet Coxey, Kelly és a többiek vártak, elmaradtak. Éppígy a forradalom is, amelytől sok polgár rettegett. Ez volt London első csalódása a tömegekben, ami megerősíthette átmenetileg szélsőséges elitizmusában: a

18 TÓTH Csaba: *Utószó* = Jack LONDON: *A Vaspata*. ford. SZINNAI Tivadar, Európa, Bp. 1984. 255.

tömeg semmi, az egyén minden, ahogyan azt a fókavadászhajón megtapasztalta. Később *A tengeri farkas* Larsen kapitánya és legénysége konfliktusában bemutatja a kiemelkedő, bár erőszakos egyén és az arctalan, tudatlan tömeg ellentétét.

Londonnál azonban a csalódás és az elitizmus nem sokáig tartott. Hamarosan, immár újságíróként, vonzódni kezdett a szocialista eszme felé. Közben az alaszakai aranyláz során szerzett tapasztalatai megerősítették abban, hogy az együttműködésen alapuló társadalom a jövő útja. London hangulatváltása nem elszigetelt jelenség: Eugene V. Debs, Coxey, Fry és sok más politikus, akik addig bíztak a reformmozgalmakban és a kormányzati rendszer megjavíthatóságában, azt kezdték hirdetni, hogy csak a szocializmus lehet a megoldás Amerika számára.¹⁹ Ugyanakkor annyiban reformerek és az amerikai kivételesség (*american exceptionalism*) tisztelői maradtak, hogy nem akartak forradalmat. Valójában kezdettől reformista alapon politizáltak, a szocializmus számukra inkább praxis volt, mint ideológia. A termelőeszközök köztulajdonba vételét értették a szocializmuson, éppúgy, mint a Fabiánus Társaság az Atlanti-óceán túloldalán.²⁰ Elhatárolták magukat a marxi szocializmustól, amelyet mesterként európai tannak véltek.

POPULIZMUS ÉS SZOCIALIZMUS

Vajon London személyisége mennyiben képezte le az 1891 és 1908 közötti populista mozgalmat? A populisták, mint már volt szó róla, fölkarolták a társadalomjavító reformokat, a farmerek védelmétől a progresszív adózásig, a nyolcórás munkanaptól a női választójogig. Nem csoda, hogy nyomorúságos gyermekévekkel a háta mögött London azonosult a populisták programjával. Két dolgot leszámítva: elfogadta a szociáldarwinizmust és megvetette a pacifizmust. Míg a populisták elutasították az „erősebb túlélésének tanát”, amelyet a barbárságba való visszasüllyedésként értékeltek, London azonosult a szociáldarwinista tanokkal. Ebből egyenesen következett, hogy a pacifizmust a gyöngeség jelének vélte. A radikális megoldásokkal való rokonszenvezése vezetett oda, hogy szakított a populista mozgalommal és átpártolt a szocialistákhoz, akik éppen London szűkebb hazájában, Kaliforniában aratták első győzelmeiket a helyhatósági választásokon. Ám a szocialisták idővel csalódást okoztak neki: lemondtak a közvetlen harcról és a mérsékelt parlamenti politizálás útjára tértek.

A fiatal London szappanosládán állva agitált a szocialista eszme mellett, ahogyan később *A Vaspata*-ban megírta a forradalmár Ernest Everhardról. Soha nem sikerült teljesen megemésztetnie a marxi szövegeket, a lelke mélyén populista maradt. Szocializmusa megmaradt azon a primitív érületi szinten, amelyet „úrgyűlöletnek” lehetne nevezni: ez a gazdagok iránti ellenszenv és a szegények iránti részvéten alapult. A populista örökség iránti ragaszkodására utal, hogy élete végén, az I. világháború idején meghirdette programként az agrár-élethez való visszatérést: „Ha visszatérünk a földhöz, megoldhatók a ma nagy gazdasági gondjai” – írta ekkoriban.²¹ Nem lenne nehéz a kései Londonban afféle amerikai karakterű népi mozgalom inspirálóját látni, hiszen a nagyipar helyett a földművesség, a város helyett a vidék, a parlamenti politizálás helyett a gazdasági építkezés elsődlegességét hirdette. Külpolitikai nézetei változékonyságot mutattak. Bár a „fehér angolszász” felsőbbrendűség jellemezte, ami egyáltalán nem számított kivételesnek az amerikai munkásmozgalomban, 1911-ben örömmel fogadta a mexikói forradalmat. Ellenezte az amerikai beavatkozást, az ellenforradalom támogatását. 1913-ban követelte a hadsereg fölösztatását, mondván, „nincs szükség ezekre a gyilkos intézményekre”,²² ugyanakkor továbbra

azonosult a populisták programjával

19 SELLERES – MAY – McMILLEN: *I.m.* 241.

20 BAYER József: *A politikai gondolkodás története*. Osiris, Bp. 2003. 310.

21 Idézi: TÓTH: *I.m.* 262.

22 Idézi: DAVE GIBSON: *Jack London: Flawed revolutionist*. Socialist Review. <<http://socialistreview.org.uk/418/jack-london-flawed-revolutionist>>

háborúpártisága elválasztotta a szocialistáktól

is hitt a szociáldarwinizmusban. A szocialista párttal való szembefordulásának egyik oka az volt, hogy elvetette a világháborúból való kimaradás gondolatát. A kor populistái valamennyien (William Jennings Bryan, Robert La Follette, Mary Elizabeth Lease) a háborúba lépés ellen foglaltak állást. A szocialisták is, mint Debs vagy Fry, részben azért, mert irtóztak a tengerentúli kalandorkodástól, a kardcsörtető ágyúnaszád-politikától, és az izolacionizmust tekintették erkölcsös útnak. Részben pedig azért is, mert Nagy-Britanniát tekintették az ipari civilizáció fellegvárának, és Németországot respektálták szociális intézményei miatt. De még az is szerepet játszott, hogy nem akarták megbántani az ír és német származású farmerek és munkások érzékenységét, s ezzel nemzetiségi alapon megosztani a farmer- és munkásmozgalmakat.²³ London azonban igenelte a háborút,

amelyben tisztulási folyamatot látott, mint oly sokan a korabeli értelmiség körében, Kiplingtől Gabriele D'Annunziótól át Szabó Dezsőig. (Pedig csak egy évvel korábban követelte a hadsereg és a flotta leszerelését, valamint azt, hogy hazája folytasson békés szomszédsági politikát. Ebben az ellentmondásban szokták látni London szélkakas-mentalitását.)

Valószínűleg őszintén gondolta, hogy Amerika nem maradhat ki a vérontásból, s jobb élébe menni az elkerülhetetlen háborúnak. A háború előrehaladtával egyre nagyobb volt a kiábrándulás, sok író, aki tollát adta a propagandához, idővel visszakozott. Ki tudja, talán Londonra is ez várt volna. Nem tudhatjuk azt sem, miként változott volna fölfogása az 1917-es oroszországi események kapcsán. Ürgyűlöletét, a harc misztifikálását, az 1905-ös orosz és az 1911-es mexikói forradalom iránti szimpátiáját tekintve vélhetően örömmel fogadta volna mind a februári forradalmat, mind az októberi puccsot. Erre következtethetünk abból, hogy naiv volt a külpolitikában, és nézetei eszmeileg kiforratlanok maradtak. Nála tanultabb, eszmeileg érettebb emberek is optimistán vélekedtek a forradalmi Oroszország jövőjéről, legalábbis egy ideig. Mindenesetre háborúpártisága eltaszította a szocialista mozgalomtól. Több betegség gyötörte, és az alkoholizmus is aláásta egészségét. London 1916-ban elhunyt, nem érve meg sem az általa kívánt hadba lépést, sem az oroszországi forradalmakat.

AMERIKAI DISZTÓPIA

Jack London kétségtelenül leginkább politizáló műve az 1908-ban írt *A Vaspata*. A 19. század végi Egyesült Államokban az utópisztikus és disztópikus művek virágkorukat élték,²⁴ ám egyik sem lett olyan híres, mint ez. London műve rémisztő látomás az amerikai politikai rendszer diktatúrává torzulásáról. A regényben a tőkések csoportja megszervezi a „Vaspata” nevű fegyveres szervezetet, melynek segítségével átveszik a hatalmat az Egyesült Államokban s leszámolnak a demokráta, szocialista mozgalmakkal.²⁵ Ernest Everhard forradalmár és felesége, a nagypolgári családból származó Avis csatlakoznak a gerillákhoz.

London vegyes eszmei arculata jól tetten érhető a regényben. Ernest szocialista, ám a történet narrátora, Avis rajongó szavai révén afféle *Übermensch*-ként jelenik meg az úri társaságban: „Bizonyos értelemben arisztokrata volt, annak ellenére, hogy a másik táborba tartozott. Felsőbbrendű ember volt, és szívének minden lángjával a demokráciáért lelkesedett, külsőre meg arra a szőke férfibestiára emlékeztetett, akiről Nietzsche beszél.”²⁶ Már önmagában

23 <<https://history.state.gov/departments/history/people/bryan-william-jennings>> és Oliver STONE – Peter KUZNICK: *Amerika elhallgatott történelme*. ford. ANGSTER László, Kossuth, Bp. 2014. 367.

24 Legismertebb műfajban: Edward BELLAMY: *Visszapillantás 2000–1887*. Rózsa Nyomda, Bp. 1892.

25 A *Vaspata* illeszkedik azoknak a szépirodalmi és filmes műveknek a sorába, amelyek Amerika képzelte megszállásáról szólnak. Számos mű képzeli el Amerika fiktív pusztulását. A bukás okozói lehetnek idegen – mexikói, japán, német, szovjet – katonai megszállók és kollaboránsaik (*Patria*, 1917, *Invázió*, 1952, *Ember a fellegvárban*, 1962, *Vörös hajnal*, 1984, utóbbi *remake*-je: *Támadás a Fehér Ház ellen*, 2013), vagy a földönkívüliek (*A függetlenség napja*, 1996), személytelen természeti ellenségek, jelesül égitestek (*Meteor*, 1979, *Armageddon*, 1998) vagy az éghajlatváltozás (*Holnapután*, 2004). A *Vaspata* és Ignatius L. Donnelly *Caesar feljegyzései* című művében a nyers erőszakra támaszkodó nagytőke játssza a főgonosz szerepét, mintegy tükrözve a kor amerikai baloldalán uralkodó korhangulatot, amely az 1893-as válságon és a populizmus hullámvölgybe kerülése miatti csalódottságon alapult.

26 LONDON: *I.m.* 11.

Farkasok könyve –
Jack London ex librise
(Library of Congress)

a demokrácia iránti lelkesedés és a nietzschei hasonlat kizárja egymást. Csak-hogy Avis szemével és hasonlatával látjuk Ernestet. A korban Nietzsche elmélete igencsak divatosnak számított mind a polgári rendszer hívei, mind ellenfelei körében – előbbiek a gyöngeség és társadalmi részvét elutasításának, utóbbiak a nyárspolgári morál elvetésének aktuális aprópénzére válthatták a filozófus mélyebb gondolatait. Mindamellett Ernest Everhard lánglelkű szocialista volt, az együttműködésen alapuló társadalom híve, ugyanakkor támogatója a fegyveres harcnak. London tehát saját ideális szocialistaképét írta meg Everhard figurájában.

A *Vaspata* legerősebb képei azok, amelyek az amerikai társadalmi igazságtalanságokat mutatják be: a nyomornegyedek sivárságát, a lélekölő gyárakat, a gazdagok hivalkodását és fényűzését, a sajtó és a jogrendszer korruptségét, a szolidaritás hiányát. London bevallottan lázítani kívánt a fönnálló rendszer ellen. Sokszor hasonlítják e művet a *Tamás bátya kunyhójához*, annyiban jogosan, hogy mindkettő körképet közöl a korabeli társadalmi, gazdasági állapotokról. Hogy ne tűnjön nyíltan lázítónak, mindezt a narrátor, Avis elbeszélésén keresztül olvassuk, s miközben Avis egyre mélyebbre száll a korabeli pokolba, annál inkább fokozódik az olvasó haragja a korabeli társadalmi rendszer ellen.

Hogyan fogadták a regényt London elvbarátai? Bármilyen furcsa, Amerikában fanyalogtak a regényen, amely túlzottan sötét tónusú volt ahhoz, hogy a szocialisták erőt merítsenek belőle. Hozzájárult a könyv elutasítottságához, hogy nyíltan dicsérte a fegyveres harcot.²⁷ Egy jövőbeli polgárháborút vázolt

27 Che Guevara egyik kedvenc szerzőjét tisztelte Londonban. A londoni férfiasság és harcközpontúság alighanem hatott Guevara személyiségére. Leann ZARAH: *Che Guevara. The Books and Authors Whose Works He Read as a Youth*. <<https://researchedworks.com/che-guevara-books-authors>>

föl a tőkés rend és a forradalmárok között. Bár London a harcot elkerülhetetlennek tartotta, a szocialisták az anarchizmust érezték ki a regény lapjairól. Éppen ekkoriban a szocialista párt küzdelmet folytatott az anarchista tendenciák ellen, és a szocialisták mit sem kívántak kevésbé, mint azt, hogy egy olyan könyvvel azonosítsák őket, amely a merényleteket és összeesküvéseket elfogadható, mi több, az egyedül lehetséges módszernek mutatja be. 1912-ben a párt el is fogadott egy szabotázsellenes alapszabály-módosítást, amelyet London mélyen ellenzett.²⁸ Manapság bizonyos körökben talán az is zavaró lehet, hogy az afroamerikai, kínai és más kisebbségek teljesen hiányoznak a regény lapjairól. London a munkásságot, a szegényeket a „fehér munkásokkal”, „fehér szegényekkel” azonosította. Holott az ún. „négerkérdés” – ahogyan ekkortájt nevezték – súlyos probléma volt a korabeli Egyesült Államokban. Bár London nativista, fajvédő hajlamával magyarázhatnánk ezt a hiányt, az ok valószínűleg prózaibb: egyszerűen a 20. század első éveiben az amerikai ipari munkásság „fehér” volt, mert az afroamerikai lakosság 90 százaléka a déli, agrárius ország-részben élt. Az afroamerikaiak csak később, a ’30-as évek elejei gazdasági válság éveiben kezdtek vándorolni az északi ipari központok felé.²⁹ Egyébként a „faji” kérdés megosztotta a munkásmozgalmat is, sok munkásszervezet ellenérzéssel fogadta az afroamerikaiakat.

Nem csodálható mindezek fényében, hogy *A Vaspata* az amerikai irodalom azon kevés alkotása közé tartozik, amelyet egyszer sem filmesítettek meg (színházi adaptációk azonban születtek).³⁰ A könyv sötét, komor hangulata, a fegyveres harc dicsőítése, a kapitalizmus és az amerikai politikai rendszer maró bírálata, a polgárháborúba sülyedt Amerika lidércnyomása, s London erősen férfiközpontú, mi több, „fehér férfi”-központú világa nem kedvez a pozitív megítélésnek. Más volt a regény megítélése Szovjet-Oroszországban! A bolsevikok annyira magukénak érezték a könyv üzenetét, hogy már korán, 1919-ben filmet forgattak belőle (*A Vaspata*, rendezte: Vladimir Gardin). Ők viszont London nativizmusát hallgatták el.

EGY BESOROLHATATLAN ÍRÓ

London kalandos életet élt. Nem akart egyetlen táborhoz sem tartozni, járta a maga írói és eszmei útját. Olyan korban élt, amikor az Egyesült Államok társadalmá véglegesen kettéhasadni látszott. Családi élményei miatt a szegényekkel azonosult, ez az érzület vitte előbb a populista, majd a szocialista mozgalomba. Ám ez megfért a nativizmussal, a „fehér angolszász” szempontú társadalomkritikával, a pacifizmus megvetésével és az I. világháborús hadba lépés igényével. Vagyis olyan értékekkel, amelyeket manapság aligha tartunk összeegyeztethetőnek a társadalmi igazságossággal. Másfelől pedig a szociáldarwinizmus alapján hitt az erőszak társadalmi szerepében. Erről az alapról mondott igent a világháborúra, de a forradalmakra is. A mai baloldaliaknak túlonúl erőszak- és harc-központú jelenség, túlzottan a küzdelem híve, a liberálisoknak és konzervatívoknak pedig nem eléggé simulékony, túlonúl osztályharcos. Írásai jó értelemben fölforgatók. Segítenek megérteni az amerikai baloldal gyermekkorát, ez az időszak a kisembervédő populista mozgalomban gyökerezik, amely tele volt naivitással és illúziókkal. London világa – a 19. század végi Amerika világa – a múlté, de szilárd, gyémántkeménységű erkölcsi tartása, ragaszkodása a maga által kijelölt elvekhez ma is jogosan válthat ki tiszteletet. ■

**Jack London
nativista volt**

28 ZALA: *I.m.* 262. és TÓTH: *I.m.* 261.

29 Herbert G. GUTMAN: *The black family in slavery and freedom, 1750–1925*. XVII. Basil Blackwell, Oxford, 1976. 466., Isabel WILKERSON: *The Long-Lasting Legacy of the Great Depression*. Smithsonian Magazine. <<https://www.smithsonianmag.com/history/long-lasting-legacy-great-migration-180960118/>>

30 *4 Dystopian Novels That Should Be Made Into Movies*. The Artifice. <<https://the-artifice.com/4-dystopian-novels-that-should-be-made-into-movies/>>